

RAPORT NA TEMAT PRZESTRZEGANIA PRAW CZŁOWIEKA POLSKA 2017r.

STRESZCZENIE

Polska jest republiką z demokratycznym systemem wielopartyjnym. Dwuizbowy parlament składa się z izby wyższej - Senatu, oraz izby niższej - Sejmu. Władza wykonawcza podzielona jest pomiędzy prezydenta, premiera i Radę Ministrów. Obserwatorzy ocenili wybory prezydenckie z maja 2015 r. i parlamentarne z października 2015 r. jako wolne i uczciwe.

Władze cywilne utrzymywały skuteczną kontrolę nad siłami bezpieczeństwa.

Główne problemy związane z naruszaniem praw człowieka dotyczyły przypadków tortur, których sprawców karano; penalizacji „zniesławienia”; zarzutów związanych z ostatnimi zmianami legislacyjnymi, które mogą stanowić zagrożenie dla niezależności sędziowskiej oraz przemocy ze względu na pochodzenie etniczne, religię lub orientację seksualną. Rząd podejmował działania w odpowiedzi na wyżej wymienione problemy.

Rząd podjął kroki w celu zbadania, oskarżenia i ukarania urzędników, którzy dopuścili się łamania praw człowieka.

Część 1. Poszanowanie prawa do integralności cielesnej, w tym wolności od takich zjawisk jak:

a. Arbitralne pozbawienie życia lub inne bezprawne lub motywowane politycznie przypadki pozbawienia życia

Nie pojawiły się doniesienia na temat przypadków arbitralnych lub bezprawnych zabójstw dokonanych przez władze lub osoby działające na ich polecenie.

b. Zaginięcia

Nie pojawiły się doniesienia na temat zaginięć motywowanych politycznie.

c. Tortury oraz inne okrutne, nieludzkie lub poniżające traktowanie lub karanie

Konstytucja i przepisy prawa zakazują tego typu praktyk. Wystąpiły natomiast problemy związane z niewłaściwym zachowaniem policji i nieodpowiednim traktowaniem więźniów przez pracowników służby więziennej. W prawie brakuje jednoznacznej definicji tortur, władze nie zgłaszają ich jako odrębnego przestępstwa, jednak wszelkie działania, które można uznać za „tortury” są zakazane i karane na mocy innych przepisów bezpośrednio wskazujących na

zobowiązania kraju wynikające z międzynarodowych traktatów i konwencji zakazujących tortur. Prawo przewiduje działania dyscyplinarne wobec policji, obejmujące naganą, obniżenie stopnia oraz zwolnienie ze służby. Organizacje obywatelskie odnotowały przypadki niewłaściwego zachowania policji wobec osób aresztowanych.

12 września Prokuratura Okręgowa w Poznaniu oskarżyła czterech byłych funkcjonariuszy policji o nadużycie władzy oraz przemoc fizyczną i psychiczną w stosunku do 25-letniego mężczyzny, który zmarł w areszcie we Wrocławiu w maju 2016r. Nagrania wideo pokazują policjantów, którzy biją i używają paralizatora wobec mężczyzny skutego kajdankami. W maju Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji, w odpowiedzi na zajście, odwołał ze stanowiska komendanta wojewódzkiego dolnośląskiej policji, jego zastępcę oraz komendanta miejskiego we Wrocławiu. Na dzień 30 września postępowanie przeciwko funkcjonariuszom policji nadal trwało.

Do dnia 1 października, prokuratura oskarżyła 18 funkcjonariuszy policji w Olsztynie o stosowanie przemocy oraz gróźb w celu wymuszenia zeznań od 35 zatrzymanych w 2015r.

Warunki panujące w więzieniach i aresztach

Warunki panujące w więzieniach i aresztach były odpowiednie. Problemem pozostały nieobsadzone stanowiska personelu medycznego w więzieniach i ograniczony dostęp więźniów do specjalistycznego leczenia.

Warunki fizyczne: Zasadniczo oddzielano nieletnich od dorosłych, natomiast w wyjątkowych przypadkach prawo zezwala na ich wspólne przebywanie w więzieniach i aresztach. Zdarzało się, że osoby młodociane przetrzymywano razem z dorosłymi więźniami. Młodocianych sprawców pomiędzy 17 a 21 rokiem życia, oskarżonych o poważne przestępstwa zazwyczaj umieszczano w areszcie tymczasowym.

Osoby aresztowane oczekujące na proces często osadzone były w więzieniach, odseparowywano je jednak od osób skazanych.

W 2013 r. CPT stwierdził, że Komenda Wojewódzka Policji w Lublinie, Komenda Stołeczna Policji w Warszawie i Komenda Rejonowa Warszawa-Białołęka nie zapewniły prywatności wspólnych toalet i pryszniców. W Komendzie Wojewódzkiej Policji w Bydgoszczy telewizja przemysłowa obejmowała toalety w celach. Problemy te nie zostały rozwiązane. Kodeks karny zezwala dyrektorom więzień na instalowanie kamer w celu zapobiegania działaniom przestępczym na terenie zakładów penitencjarnych.

W maju Helsińska Fundacja Praw Człowieka opublikowała raport opisujący problemy systemu opieki zdrowotnej w więzieniach. Wymieniano wśród nich

niedobór personelu medycznego - na przykład brak specjalistycznej opieki medycznej oraz zbyt małą liczbę lekarzy do opieki nad chorymi, jak również słabą infrastrukturę medyczną.

Według sprawozdania Rzecznika Praw Obywatelskich z lipca 2016 r. większość więzień i aresztów nie była dostosowana do wymagań osób z niepełnosprawnościami. Więźniowie niepełnosprawni mogą zostać umieszczeni w celi dostosowanej do ich niepełnosprawności, jednak często mają ograniczony dostęp do prysznicu, świetlic i spacemiaków.

Prawo zezwala władzom na umieszczenie w Krajowym Ośrodku Zapobiegania Zachowaniom Aspołecznym więźniów, którzy odbyli wyroki więzienia i przeszli przez więzienny program terapii, ale mają zaburzenia psychiczne, które stwarzają wysokie prawdopodobieństwo, że popełnią poważne przestępstwo przeciwko zdrowiu lub życiu innych osób. Helsińska Fundacja Praw Człowieka zwróciła uwagę, że przymusowe przetrzymywanie skazanego po zakończeniu wyroku może naruszać wolność osoby i mieć charakter retroaktywny. W listopadzie 2016r. Trybunał Konstytucyjny uznał te przepisy za zgodne z konstytucją.

Administracja: Władze badały wiarygodne doniesienia na temat niehumanitarnych warunków przetrzymywania i dokumentowały ustalenia w sposób dostępny dla ogółu społeczeństwa. Rzecznik Praw Obywatelskich może uczestniczyć w postępowaniach cywilnych i administracyjnych w imieniu więźniów i zatrzymanych po złożeniu przez nich skargi, a także w przypadku, gdy posiadane przez niego informacje wskazują na istnienie przypadków przetrzymywania w niehumanitarnych warunkach. Rzecznik Praw Obywatelskich pełni funkcję Krajowego Mechanizmu Prewencji służącego do kontroli i monitorowania warunków panujących w więzieniach i aresztach. W ciągu pierwszych dziewięciu miesięcy roku Zespół Krajowego Mechanizmu Prewencji odwiedził pięć więzień i ośrodków odosobnienia, w tym areszty śledcze i więzienia. Dodatkowo, Biuro Rzecznika Praw Obywatelskich prowadzi wizyty w więzieniach, również w odpowiedzi na zażalenia zgłaszane przez osadzonych. W ciągu pierwszych dziewięciu miesięcy roku przedstawiciele Rzecznika odwiedzili 10 ośrodków odosobnienia. Zespół Krajowego Mechanizmu Prewencji i Biuro Rzecznika Praw Obywatelskich publikują wnioski oraz zalecenia dla odnośnych władz w postaci corocznych sprawozdań.

Niezależny monitoring: Władze zezwoliły na niezależny, regularny monitoring warunków panujących w więzieniach i aresztach przez krajowe organizacje praw człowieka i Europejski Komitet do Spraw Zapobiegania Torturom (CPT). Doraźne inspekcje w więzieniach przeprowadzała również Helsińska Fundacja Praw Człowieka i krajowe organizacje pozarządowe (NGO).

Udoskonalenia: Pierwszego stycznia wszedł w życie program modernizacji służby więziennej, w którym przewidziano 1,5 miliona złotych na poprawę bezpieczeństwa zakładów karnych, infrastruktury i warunków pełnienia służby przez pracowników więziennictwa w latach 2017 - 2020.

d. Arbitralne aresztowania i zatrzymania

Konstytucja i przepisy prawa zabraniają arbitralnych aresztowań i zatrzymań oraz zapewniają obywatelom możliwość kwestionowania legalności pozbawienia wolności na drodze sądowej. Władze zasadniczo przestrzegały tych zasad.

Rola policji i aparatu bezpieczeństwa

Ogólnokrajowym organem ścigania jest policja, podzielona na jednostki rejonowe i wojewódzkie, nadzorowana przez Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji. Straż Graniczna odpowiedzialna jest za bezpieczeństwo granic i zwalczanie nielegalnej migracji i podlega pod Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji. Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego (ABW) odpowiada za ściganie i walkę z przestępczością zorganizowaną, zagrożeniami terrorystycznymi i rozprzestrzenianiem broni masowego rażenia. Centralne Biuro Antykorupcyjne (CBA) zajmuje się walką z korupcją na szczeblu rządowym, w wymiarze gospodarczym i finansowym. Premier wyznacza szefa i zastępców CBA oraz nadzoruje prace biura, które może prowadzić dochodzenie w dowolnej sprawie dotyczącej wykorzystania środków publicznych. Premier nadzoruje pracę szefów ABW i CBA, którzy składają sprawozdania przed parlamentem.

Ustawa antyterrorystyczna z 2016r. wskazuje ABW jako główny organ ds. zwalczania terroryzmu i zwiększa jej uprawnienia w zakresie egzekwowania prawa. Rzecznik Praw Obywatelskich skierował ustawę do Trybunału Konstytucyjnego, twierdząc że narusza ona prawo do prywatności i swobodę komunikacji oraz że jest niejasna jeśli chodzi o zasady zbierania danych osób indywidualnych, aresztowanie osób cywilnych, zakaz organizowania demonstracji, odłączanie obywateli od Internetu i inwigilację obywateli innych krajów bez nakazu sądu. Do końca roku Trybunał Konstytucyjny nie wydał orzeczenia w tej sprawie.

Władze cywilne utrzymywały skuteczną kontrolę nad policją, strażą graniczną, ABW i CBA, a rząd dysponował skutecznymi mechanizmami ścigania i karania nadużyć i korupcji. W ciągu roku nie odnotowano zgłoszeń o bezkarności służb bezpieczeństwa.

Procedury aresztowania i sposób traktowania zatrzymanych

Konstytucja i przepisy prawa nakazują władzom uzyskanie nakazu sądowego opartego na materiale dowodowym w celu dokonania aresztowania. Władze

zasadniczo przestrzegały tych zasad. Konstytucja i przepisy prawa zezwalają na zatrzymanie osoby na okres do 48 godzin zanim zostaną jej przedstawione konkretne zarzuty oraz na kolejne 24 godziny w oczekiwaniu na decyzję sądu o zastosowaniu tymczasowego aresztowania. Nowa ustawa antyterrorystyczna pozwala władzom na zatrzymanie podejrzanego o terroryzm na okres do 14 dni. Przepisy przewidują, że osobę młodocianą można zatrzymać w policyjnej izbie dziecka do 5 dni, jeśli osoba ta uciekła z domu opieki lub ośrodka edukacyjnego lub poprawczego. Policja może również umieścić w policyjnej izbie dziecka osobę młodocianą na okres maksymalnie 24 godzin w przypadku tzw. uzasadnionej przerwy w konwoju do miejsca opieki, ośrodka edukacyjnego lub naprawczego. Przepisy przewidują, że policja powinna natychmiast powiadomić osobę zatrzymaną o powodach jej zatrzymania i przysługujących jej prawach. Zazwyczaj informacja ta na początku jest przekazywana ustnie; potem, na posterunku policji, zatrzymany podpisuje oświadczenie, że poinformowano go o jego prawach i obowiązkach. Policja przekazuje zatrzymanemu kopię sprawozdania z jego zatrzymania. Ogólnie władze przestrzegały tych praw. Jedynie sąd może wydać postanowienie o tymczasowym aresztowaniu.

Stosowany był system poręczeń majątkowych, większość zatrzymanych wypuszczana była za kaucją. Osoby oskarżone i zatrzymane miały prawo do pomocy prawnej w dowolnym momencie. Władze zapewniały nieodpłatną pomoc prawną oskarżonym, których nie było stać na obrońcę z wyboru. Prawo przewiduje możliwość nieodpłatnej pomocy prawnej, również na etapie przedsądowym, dla osób ubogich, młodych, starszych, weteranów, członków rodzin wielodzietnych i ofiar klęsk żywiołowych. 7 lutego Instytut Spraw Publicznych zwrócił się z pisemnym apelem do Ministra Sprawiedliwości o zmianę zasad dostępu do nieodpłatnej pomocy prawnej ze względu na fakt, iż przyjęte kryteria kwalifikowalności czyniły to prawo nieskutecznym. Władze nie przetrzymywały podejrzanym w pełnej izolacji ani w areszcie domowym.

Tymczasowe aresztowanie: Prawo zezwala na tymczasowe aresztowanie osób oskarżonych o przestępstwo na okres do 3 miesięcy. Sąd może przedłużać areszt tymczasowy co 6 - 12 miesięcy, jednak prawo stanowi, że łączny okres stosowania tymczasowego aresztu nie może przekroczyć dwóch lat, poza pewnymi złożonymi sprawami, gdy sąd może złożyć wniosek do sądu apelacyjnego o przedłużenie tego okresu powyżej dwóch lat. W styczniu 2016r. Rzecznik Praw Obywatelskich skierował do Trybunału Konstytucyjnego kilka zapisów kodeksu postępowania karnego, dotyczących możliwości przedłużania aresztu tymczasowego bez określania jego maksymalnej długości i bez podania szczegółowego uzasadnienia. Do końca roku sprawa się nie zakończyła. Zgodnie z wytycznymi Ministerstwa Sprawiedliwości przedłużenie tymczasowego aresztowania powyżej dwóch lat może mieć miejsce w przypadku zawieszenia postępowania karnego, konieczności ustalenia lub potwierdzenia tożsamości zatrzymanego, przeprowadzenia bardzo złożonego postępowania poza krajem lub w przypadku, gdy zatrzymany umyślnie przedłuża postępowanie. Na dzień 30 czerwca osiem osób przetrzymywano w

areszcie tymczasowym przez okres przekraczający dwa lata.

Możliwość zakwestionowania przed sądem legalności zatrzymania przez osobę zatrzymaną: W ciągu siedmiu dni od wydania decyzji osoba aresztowana może złożyć zażalenie na postanowienie sądu o tymczasowym aresztowaniu, powołując się na podstawę prawną lub arbitralny charakter zatrzymania.

e. Odmowa sprawiedliwego i jawnego rozpatrzenia sprawy

Konstytucja gwarantuje istnienie niezależnego sądownictwa a władze zasadniczo respektowały niezawisłość sądów. Reforma sądownictwa przeprowadzona w roku objętym niniejszym raportem była przedmiotem ostrej krytyki części ekspertów, organizacji pozarządowych i międzynarodowych. 24 lipca prezydent podpisał nowelizację ustawy o ustroju sądów powszechnych. Nowa ustawa nadaje ministrowi sprawiedliwości prawo mianowania prezesów sądów powszechnych oraz przedłużania pracy sędziów, którzy osiągnęli wiek emerytalny. Znowelizowana ustawa różnicuje wiek emerytalny kobiet (60 lat) i mężczyzn (65 lat) zajmujących stanowiska sędziowskie, umożliwiając równocześnie złożenie wniosku do ministra sprawiedliwości o dalsze zajmowanie stanowiska sędziego. W dniu 26 lipca Komisja Europejska wydała zalecenie dotyczące praworządności nakazując nowelizację zmienionej ustawy o sądach powszechnych i wszczęła postępowanie w sprawie naruszenia praworządności uzasadniając, że ustawa może podważyć niezależność sądów poprzez przyznanie ministrowi sprawiedliwości uznaniową władzę w odniesieniu do dalszej pracy sędziów, którzy osiągnęli wiek emerytalny.

W dniu 20 grudnia prezydent Andrzej Duda podpisał ustawę reformującą Sąd Najwyższy i Krajową Radę Sądownictwa. W lipcu prezydent zawetował projekt aktu prawnego, stwierdzając, że proponowane ustawodawstwo nadaje prokuratorowi generalnemu/ministrowi sprawiedliwości zbyt dużą władzę i nie wymaga parlamentarnej większości trzech piątych głosów przy wyborze sędziów do Krajowej Rady Sądownictwa. We wrześniu prezydent zaproponował własną ustawę reformującą Sąd Najwyższy i Krajową Radę Sądownictwa. Przedstawiciele rządzącej partii Prawo i Sprawiedliwość prowadzili szerokie negocjacje z prezydentem i jego kancelarią w sprawie proponowanych reform i złożyli własne propozycje w parlamencie. Liczne polskie organizacje pozarządowe, eksperci prawa i organizacje międzynarodowe krytykowały treść ustaw, wskazując iż reforma Krajowej Rady Sądownictwa i reforma Sądu Najwyższego mogą poważnie zagrażać niezawisłości sądów, pozwalając rządowi na wymianę większości sędziów Trybunału Konstytucyjnego w krótkim czasie. W dniu 20 grudnia Komisja Europejska zaproponowała Radzie Unii Europejskiej przyjęcie decyzji na podstawie art. 7 ust. 1 Traktatu o Unii Europejskiej w oparciu o wniosek Komisji dotyczący istnienia „wyraźnego ryzyka poważnego naruszenia praworządności” w Polsce oraz dała rządowi trzy miesiące na ustosunkowanie się

do wniosku Komisji. Rząd zaprzeczył twierdzeniom Komisji, argumentując, że reformy nie naruszają zasad praworządności.

8 czerwca CBA zatrzymało byłego prezesa Sądu Apelacyjnego w Krakowie za nadużycie władzy, uczestnictwo w zorganizowanej grupie przestępczej i przyjmowanie łapówek. W ramach prowadzonego dochodzenia w dniu 1 października CBA zatrzymało 16 osób, w tym byłych urzędników sądu apelacyjnego i Ministerstwa Sprawiedliwości, z których ośmioro zostało tymczasowo aresztowanych.

4 kwietnia prokuratura w Katowicach oskarżyła byłego szefa Prokuratury Apelacyjnej i prokuratora okręgowego o łapownictwo i nadużycie władzy. Oskarżenia postawiono po decyzji sądu dyscyplinarnego o usunięciu prokuratora z urzędu. CBA zatrzymała oskarżonego prokuratora 22 czerwca. Do końca września postępowanie sądowe w tej sprawie nie zostało rozpoczęte.

Procedury procesowe

Konstytucja gwarantuje prawo do sprawiedliwego i jawnego procesu, a wymiar sprawiedliwości zasadniczo zapewniał to prawo. Wobec pozwanych stosowane jest domniemanie niewinności oraz prawo do niezwłocznego i szczegółowego powiadomienia o wniesionym przeciwko nim zarzutem, a w przypadku gdy pozwany nie posługuje się językiem polskim, przysługuje mu bezpłatne tłumaczenie ustne, od momentu oskarżenia przez wszystkie etapy apelacji. Pozwani mają prawo do sprawiedliwego i jawnego procesu bez zbędnej zwłoki oraz do obecności podczas rozprawy. Postępowanie sądowe jest zazwyczaj jawne, chociaż sądy zastrzegają sobie prawo do utajnienia procesu w pewnych okolicznościach, takich jak postępowanie rozwodowe, sprawy związane z tajemnicą państwową, a także te, których treść zagraża moralności publicznej.

Oskarżeni mają prawo do reprezentacji prawnej a ci, których nie stać na prawnika, mogą bezpłatnie skorzystać z usług prawnika z urzędu. Władze muszą dać oskarżonym i ich adwokatom wystarczająco dużo czasu oraz zapewnić środki na przygotowanie obrony. Mają oni dostęp do materiału dowodowego będącego w dyspozycji władz, prawo do konfrontacji i przepytania świadka, a także do przedstawienia własnych świadków i dowodów. Prokuratura może zapewnić świadkom anonimowość, jeśli obawiają się oni zemsty ze strony oskarżonych.

Prokurator Generalny może przekazać mediom informacje na temat każdego postępowania, mając na uwadze ważny interes publiczny, o ile dane postępowanie nie zostało utajnione. Oskarżonych nie można zmusić do składania zeznań ani przyznania się do winy.

Po ogłoszeniu wyroku przez sąd oskarżony ma 7 dni na złożenie pisemnego

wniosku o sporządzenie uzasadnienia orzeczenia; sądy mają 14 dni na odpowiedź. Oskarżony ma prawo odwołać się od wyroku w terminie 14 dni od otrzymania odpowiedzi. W większości spraw cywilnych i karnych obowiązuje dwustopniowy proces odwoławczy.

Powyższe prawa przysługują wszystkim oskarżonym.

Więźniowie i osoby zatrzymane z powodów politycznych

Nie było doniesień na temat więźniów i osób zatrzymanych z powodów politycznych.

Cywilne postępowanie sądowe i zadośćuczynienie

Osoby fizyczne i organizacje mogą dochodzić zadośćuczynienia z tytułu naruszenia praw człowieka na drodze cywilnej. Władze wykonywały nakazy sądu opieszale, w sposób uciążliwy i nieskuteczny, szczególnie te dotyczące wypłaty zadośćuczynienia.

Po wyczerpaniu środków dostępnych w sądach krajowych, osoby mają prawo odwołania od decyzji sądu, przez którą państwo, ich zdaniem, narusza Europejską Konwencję Praw Człowieka, do Europejskiego Trybunału Praw Człowieka.

Spór o sędziowskie nominacje do Trybunału Konstytucyjnego trwający w latach 2015 i 2016 nie został rozstrzygnięty przed końcem roku 2017.

Restytucja mienia

Prawo przewiduje zwrot mienia komunalnego, takiego jak synagogi i cmentarze, zagarniętego w okresie komunizmu lub okupacji hitlerowskiej, jednak w trakcie omawianego roku proces ten przebiegał bardzo powoli. Do końca września komisje majątkowe rozstrzygnęły 6.914 z nieco ponad 10.500 spraw dotyczących mienia komunalnego.

Rząd wprowadził prawne i administracyjne procedury restytucji mienia prywatnego, z raportów organizacji pozarządowych i grup interesów wynika jednak, że istotny postęp w restytucji mienia zagarniętego w okresie Holocaustu, w tym mienia osób zagranicznych nie miał miejsca. Kwestii zwrotu lub odszkodowania za mienie prywatne nie reguluje żadna kompleksowa ustawa, jednak osoby poszkodowane mogą domagać się zwrotu skonfiskowanej własności prywatnej na drodze sądowej oraz postępowania administracyjnego. Organizacje pozarządowe i grupy interesów wskazują na powolność i nieefektywność tego procesu.

Dwudziestego drugiego lutego władze miasta Warszawy rozpoczęły publikowanie list nieruchomości objętych ustawą z 2016r., chroniącą majątek publiczny

Warszawy przed zwrotem właścicielom sprzed epoki komunizmu. Na mocy ustawy zadawnione roszczenia wygasają, jeśli w ciągu sześciu miesięcy nie zgłosi się powód gotów przystąpić do postępowania w sprawie restytucji.

Celem przyjętych przepisów było ukrócenie nieuczciwych praktyk handlu roszczeniami dawnych właścicieli. Pojawiły się jednak poważne obawy, wyrażane przez organizacje pozarządowe i grupy interesów, że ustawa nie gwarantuje sprawiedliwego odszkodowania dawnym właścicielom, którzy stracili nieruchomość w wyniku nacjonalizacji przeprowadzonej przez rząd komunistyczny lub utracili mienie w czasach Holocaustu. Trybunał Konstytucyjny orzekł, że ustawa jest zgodna z konstytucją i weszła ona w życie we wrześniu 2016r. Do 1 października władze miasta wydały 34 decyzje odmowne w sprawach o zwrot nieruchomości wykorzystywanych obecnie do celów publicznych, takich jak szkoły, przedszkola, park czy posterunek policji.

W październiku Ministerstwo Sprawiedliwości ogłosiło kompleksowy projekt ustawy o restytucji mienia prywatnego, która blokowałaby fizyczny powrót nieruchomości do dawnych właścicieli, przyznawała prawo do rekompensaty w wysokości 20-25% wartości nieruchomości w momencie jej przejęcia wypłacanej w gotówce lub w obligacjach państwowych oraz ustanawiała roczny okres zgłaszania roszczeń. Ustawa była szeroko komentowana w mediach i stała się przedmiotem szczególnej uwagi opinii publicznej. Jej krytycy wskazywali, że nowa ustawa uniemożliwi składanie roszczeń przez cudzoziemców, z których wielu było ofiarami lub spadkobiercami ofiar Holocaustu. Do 8 grudnia Ministerstwo Sprawiedliwości nie przedłożyło projektu ustawy Radzie Ministrów do przeglądu i zatwierdzenia poprzedzającego jej skierowanie do parlamentu.

W grudniu Związek Gmin Wyznaniowych Żydowskich w RP poinformował o odnalezieniu ludzkich szczątków w trakcie prac budowlanych na prywatnej działce komercyjnej położonej w dawnych granicach cmentarza w Siemiatyczach, na wschodzie Polski. W takich sytuacjach prawo wymaga natychmiastowego przerwania robót budowlanych i powiadomienia policji. Ludzkie szczątki wraz z gruzem zostały jednak usunięte z placu budowy a prace kontynuowano. Prokuratura rejonowa poleciła policji zbadanie, czy firma realizująca projekt budowlany nie naruszyła prawa nakazującego ochronę miejsc pochówku. W końcu roku dochodzenie było kontynuowane.

f. Arbitralne lub niezgodne z prawem ingerowanie w życie prywatne, rodzinne, domowe i korespondencję

Prawo zabrania takich działań, ale zezwala na inwigilację elektroniczną za zgodą sądu w celu zapobiegania przestępczości oraz w ramach prowadzonego śledztwa.

Na początku 2016r. prezydent podpisał nową ustawę regulującą inwigilację prowadzoną przez policję i służby specjalne. W dniu 18 lutego Rzecznik Praw Obywatelskich skierował ustawę do Trybunału Konstytucyjnego, argumentując, że narusza ona prawo do prywatności i unijne normy dotyczące prywatności danych oraz nie zapewnia wystarczającej ochrony uprzywilejowanym formom komunikacji (np. między adwokatem a klientem czy między penitentem a kapłanem). Do końca roku Trybunał Konstytucyjny nie wydał orzeczenia w tej sprawie.

Część 2. Przestrzeganie wolności obywatelskich, w tym:

a. Swoboda wypowiedzi, w tym wolność prasy

Konstytucja zapewnia wolność słowa i prasy, istnieją jednakże przepisy, które tę wolność ograniczają.

Swoboda wypowiedzi: Prawo zabrania używania mowy nienawiści, włączając w to rozpowszechnianie publikacji antysemitkich i publiczne propagowanie faszyzmu, komunizmu i innych systemów totalitarnych.

Przemoc i nękanie: 31 lipca prokuratura oskarżyła dwóch mężczyzn o rozbój i napaść fizyczną na reportera telewizji informacyjnej oraz kradzież kamery podczas filmowania wycinki Puszczy Białowieskiej.

Cenzura lub ograniczanie treści: Konstytucja zabrania cenzury prasy i komunikacji społecznej. Równocześnie ustawa o radiofonii i telewizji zabrania, pod karą grzywny, odebrania koncesji lub innych sankcji, promowania działań zagrażających zdrowiu lub bezpieczeństwu, sprzecznych z prawem, moralnością lub dobrem społecznym oraz wymaga od nadawców „poszanowania uczuć religijnych odbiorców a zwłaszcza respektowania chrześcijańskiego systemu wartości”. Prawo wymaga również, by dziennikarze przedstawiali fakty w sposób bezstronny i zrównoważony a przytaczane cytaty potwierdzali przed publikacją u osób, które są ich autorami.

Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji to pięcioosobowy organ wybierany przez Sejm (2 członków), Senat (1) oraz prezydenta (2). Na mocy konstytucji stoi ona na straży wolności słowa i posiada rozległe uprawnienia w zakresie monitorowania i regulowania kwestii programowych, przydziału częstotliwości i koncesji na nadawanie, przydziału dochodów z abonamentu mediom publicznym oraz nakładania kar finansowych i innych sankcji na wszystkich nadawców publicznych i prywatnych naruszających zasady koncesji lub prawa regulujące transmisje i środki masowego przekazu. Mimo że członkowie KRRiT na czas sprawowania urzędu muszą zawiesić członkostwo w partiach politycznych i stowarzyszeniach, krytycy twierdzą, że organ ten pozostaje upolityczniony. Krytycy wskazują również na stałą dominację prorządowych treści w publicznej telewizji

informacyjnej.

W dniu 11 grudnia Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji nałożyła karę w wysokości 1,48 miliona złotych na prywatną telewizję TVN za naruszenie Artykułu 18 Ustawy o radiofonii i telewizji, zabraniającego emisji programów i treści propagujących działania sprzeczne z prawem, polską racją stanu, moralnością i dobrem społecznym, nawołujących do nienawiści lub stanowiących zagrożenie dla życia, zdrowia lub środowiska naturalnego. Kara była odpowiedzią na zażalenie dotyczące sposobu relacjonowania przez TVN protestów w grudniu 2016r. przed budynkiem parlamentu i protestu opozycji na sali plenarnej Sejmu. W swojej decyzji KRRiT wskazała, że sposób relacjonowania zajęć przez TVN mógł zachęcać widzów do przyłączania się do protestu, który pierwotnie był dozwolony natomiast po pewnym czasie został uznany za nielegalny przez policję i jakoby zagrażał bezpieczeństwu publicznemu.

Przepisy dotyczące zniesławienia / pomówienia: Zniesławienie jest przestępstwem i odnosi się do publicznego znieważania lub rozpowszechniania oszczerstw na temat członków parlamentu, ministrów i innych urzędników publicznych, a także podmiotów i osób prywatnych. Zniesławienie bez pośrednictwa mediów jest karane jest grzywną i pracami społecznymi. Sądy rzadko stosowały maksymalny wymiar kary, a osoby skazane za zniesławienie zasadniczo narażone były jedynie na grzywny lub pozbawienie wolności do roku. Maksymalny wyrok za obrazę prezydenta lub narodu to trzy lata pozbawienia wolności. Według Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka w sprawach o zniesławienie nie stosowano najwyższego wymiaru kary wobec dziennikarzy. Właściciele środków masowego przekazu, zwłaszcza małych, lokalnych, niezależnych gazet, mieli świadomość tego, iż potencjalnie wysokie grzywny mogą stanowić finansowe zagrożenie dla istnienia ich wydawnictw. Według najnowszych danych Ministerstwa Sprawiedliwości w 2016r. sądy skazały jedną osobę za obrazę prezydenta i dwie osoby za znieważenie konstytucyjnych organów państwa. W 2016r. sądy skazały jedną osobę za publiczne zniesławienie.

Dochodzenie prokuratorskie w sprawie opublikowanego w 2015r. przez niemiecki dziennik wywiadu z Janem Grosse, polsko-amerykańskim profesorem historii Uniwersytetu Princeton na koniec roku nie zostało ukończone. W październiku 2016r. prowadzący sprawę prokurator okręgowy w Katowicach zdecydował o jej umorzeniu, ale jego przełożony uchylił to postanowienie i zalecił prokuratorowi zebranie opinii biegłych, aby ustalić, czy użyte przez Grossa sformułowanie, iż w trakcie II wojny światowej Polacy zamordowali więcej Żydów niż Niemców znieważało naród polski, który to czyn stanowi naruszenie art. 133 Kodeksu karnego i podlega karze pozbawienia wolności do lat trzech.

Wolność w Internecie

Władze nie ograniczały dostępu do Internetu ani nie cenzurowały treści w Internecie. Nie pojawiły się wiarygodne doniesienia na temat monitorowania przez władze prywatnej komunikacji elektronicznej lub poczty elektronicznej bez należytych podstaw prawnych. Przyjęta w 2016r. Ustawa antyterrorystyczna umożliwia ABW blokowanie stron internetowych bez nakazu sądu w sprawach zwalczania i zapobiegania terroryzmowi, ścigania przestępstw terrorystycznych oraz zezwala na wyłączanie sieci telekomunikacyjnych w przypadku zagrożenia terrorystycznego, jak również prowadzenia obserwacji obywateli innych państw do trzech miesięcy bez nakazu sądu. W trakcie roku środki masowego przekazu i organizacje pozarządowe nie zgłaszały przypadków blokowania stron internetowych przez ABW.

Przepisy dotyczące zniesławienia odnoszą się również do Internetu. W 2016r., ostatnim roku dla którego dostępne są dane statystyczne, prokuratura prowadziła 701 spraw dotyczących mowy nienawiści w Internecie, w porównaniu z 793 sprawami w 2015r. Zgodnie z danymi Międzynarodowego Związku Telekomunikacyjnego (ITU) w 2016 r. 19,2 procent społeczeństwa miało stałe łącze szerokopasmowe, a 73.3 procent korzystało z Internetu.

Wolność akademicka i wydarzenia kulturalne

Władze nie stosowały ograniczeń w zakresie wolności akademickiej i wydarzeń kulturalnych.

b. Wolność organizowanie pokojowych zgromadzeń i zrzeszania się

Konstytucja gwarantuje wolność pokojowych zgromadzeń i zrzeszania się, a władze zasadniczo przestrzegały tych praw. Ustawa antyterrorystyczna z 2015 r. umożliwia wprowadzenie ograniczeń dotyczących organizacji zgromadzeń publicznych w sytuacji zwiększonego zagrożenia terrorystycznego. W ciągu roku nie wydano zakazu zgromadzenia publicznego ze względu na podwyższone ryzyko aktów terrorystycznych.

16 marca Trybunał Konstytucyjny uznał za zgodną z konstytucją nowelizację ustawy o zgromadzeniach publicznych z grudnia 2016r., określającą nową kategorię zgromadzeń „cyklicznych”. Prezydent podpisał ustawę 18 marca i weszła ona w życie 2 kwietnia. Zdaniem Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka znowelizowana ustawa „hierarchizuje” zgromadzenia.

Władze województwa mazowieckiego nadały „cykliczny” status comiesięcznym marszom upamiętniającym śmierć byłego Prezydenta Polski Lecha Kaczyńskiego i pozostałych ofiar katastrofy samolotu prezydenckiego pod Smoleńskiem w 2010r., wymagając równocześnie odsunięcia kontrdemonstracji o co najmniej 100 metrów.

Policja regularnie zatrzymywała uczestników kontrademonstracji, którzy starali się blokować lub w inny sposób zaburzać obchody upamiętniające katastrofę.

c. Wolność wyznania

Patrz: „Raport o przestrzeganiu wolności religijnej na świecie”, Departament Stanu USA: www.state.gov/religiousfreedomreport/.

d. Swoboda przemieszczania się

Konstytucja i prawo zapewniają swobodę przemieszczania się na terenie kraju, wyjazdów za granicę, emigracji i repatriacji, a władze zasadniczo respektowały te prawa. Rząd współpracował z Biurem Wysokiego Komisarza ONZ ds. Uchodźców (UNHCR) i innymi organizacjami humanitarnymi, zapewniając ochronę i pomoc osobom wewnątrznie przesiedlonym, uchodźcom, powracającym uchodźcom, osobom ubiegającym się o azyl, bezpaństwowcom oraz innym osobom wymagającym pomocy.

Na czas oczekiwania na deportację lub decyzję dotyczącą wniosku o azyl niektóre osoby ubiegające się o azyl umieszczano w strzeżonych ośrodkach dla cudzoziemców. Straż graniczna może umieścić osobę w ośrodku strzeżonym jedynie na mocy postanowienia sądu. Prawo zabrania umieszczania w takich ośrodkach małoletnich bez opieki poniżej 15 roku życia. Zazwyczaj funkcjonariusze straży granicznej umieszczali tam cudzoziemców, którzy próbowali przekroczyć granicę nielegalnie, nie posiadali dokumentów tożsamości lub popełnili przestępstwo podczas pobytu w kraju. Według Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka Straż Graniczna umieszczała w ośrodkach strzeżonych rodziny z dziećmi.

Nadużycia wobec migrantów, uchodźców i bezpaństwowców: Poza ośrodkami strzeżonymi dla cudzoziemców, władze prowadziły 11 otwartych ośrodków dla azylantów. Ośrodki te mogą pomieścić w sumie ok. 2 000 osób i znajdują się w okolicy Warszawy, Białegostoku i Lublina. Dochodziło do incydentów związanych z przemocą na tle płciowym, ale Biuro Wysokiego Komisarza ONZ ds. Uchodźców (UNCHR) odnotowało, że przypadkami tymi zajęły się lokalne zespoły reagowania, w których znaleźli się lekarze, psychologowie, policjanci i pracownicy społeczni. UNHCR nie odnotowało poważnych ani utrzymujących się problemów w ośrodkach.

Ochrona uchodźców

Dostępność azylu: Prawo przewiduje udzielanie azylu lub przyznawanie statusu uchodźcy, a władze stworzyły system zapewniania ochrony uchodźcom. Każda przyjeżdżająca osoba, która złoży wniosek azylowy, ma prawo do jego rozpatrzenia.

Z oficjalnych statystyk wynika, że w pierwszych 10 miesiącach roku pozytywnie rozpatrzono 206 wniosków azylowych złożonych przez Ukraińców. W całym roku 2016 zaaprobowano 32 takich wniosków. W dalszym ciągu w celu legalizacji pobytu Ukraińców w Polsce stosowano pozwolenia na pobyt czasowy oraz mechanizmy wizowe.

W dniu 6 kwietnia funkcjonariusze straży granicznej użyli siły i gazu pieprzowego przeciwko trzem Czeczenom w strzeżonym ośrodku odosobnienia w Białej Podlasce. Z relacji funkcjonariuszy wynika, że podjęli oni takie działania w odpowiedzi na fizyczną napaść mężczyzn, próbujących powstrzymać funkcjonariuszy przed deportacją kobiety z Czeczenii i jej dwójki dzieci. We wrześniu prokuratura w Białej Podlasce umorzyła postępowanie w sprawie nadużycia siły przez funkcjonariuszy straży granicznej.

Bezpieczny kraj pochodzenia/tranzytu: Rozporządzenie UE Dublin III, któremu kraj podlega, uznaje wszystkie kraje UE za bezpieczne kraje pochodzenia i tranzytu. Rozporządzenie daje władzom państw członkowskich UE prawo do odesłania osób ubiegających się o azyl do kraju, w którym po raz pierwszy przekroczyły granicę UE. Przepisy przewidują możliwość odmowy przyznania statusu uchodźcy ze względu na uznanie kraju pochodzenia lub tranzytowego za bezpieczny, ale w wyjątkowych przypadkach pozwalają władzom uwzględnić konieczność zapewnienia ochrony konkretnej osobie.

Zatrudnienie: Ubiegający się o azyl nie mają prawa pracować podczas pierwszych 6 miesięcy procedury azylowej. Jeśli procedura trwa ponad sześć miesięcy, uzyskują prawo do pracy do momentu uprawomocnienia się decyzji azylowej.

Dostęp do podstawowych usług: Azylanci napotykali na bariery językowe i kulturowe oraz mieli ograniczony dostęp do szkolnictwa wyższego. Dzieci w ośrodkach dla azylantów miały zapewniony bezpłatny dostęp do kształcenia publicznego, ale z kolei dzieci umieszczone wraz z rodzinami w strzeżonych ośrodkach dla cudzoziemców - już nie.

Ochrona tymczasowa: W ciągu pierwszych 11 miesięcy roku rząd zapewnił ochronę tymczasową 241 osobom, które nie mogły być uznane za uchodźców.

Bezpaństwowcy

Według UNHCR na koniec 2014 r. w kraju przebywało 10.825 bezpaństwowców.

Prawo daje możliwość uzyskania obywatelstwa. Centrum Pomocy Prawnej im. Haliny Nieć stwierdziło jednakże w raporcie z 2016r. na temat bezpaństwowości, że rząd nie wdrożył formalnej procedury identyfikacji bezpaństwowców, co doprowadziło do luk w ochronie i naraziło bezpaństwowców na wiele negatywnych konsekwencji, w tym na zatrzymania.

Do UNHCR sporadycznie wpływały skargi od bezpaństwowców, którzy napotykali problemy ze znalezieniem pracy, wynikające głównie z braku dokumentów tożsamości, co zniechęcało pracodawców od proponowania im zatrudnienia.

Część 3. Swoboda uczestnictwa w procesach politycznych

Konstytucja zapewnia obywatelom prawo do wyboru rządu poprzez wolne, uczciwe i tajne wybory organizowane w określonym odstępie czasu, oparte na zasadach równości i powszechności.

Wybory i uczestnictwo polityczne

Ostatnie wybory: Obserwatorzy ocenili wybory prezydenckie i parlamentarne z 2015 r. jako wolne i uczciwe.

Uczestnictwo kobiet i mniejszości: Żadne przepisy nie ograniczają uczestnictwa kobiet ani mniejszości w procesie politycznym, z którego to prawa grupy te korzystały.

Część 4. Korupcja i brak przejrzystości władzy

Korupcja: Prawo przewiduje sankcje karne za korupcję wśród urzędników, niemniej jednak pozostała ona problemem. W ciągu roku zanotowano kilka doniesień dotyczących korupcji, których wynikiem było podjęcie kroków prawnych.

W sierpniu prokuratura postawiła zarzuty prezesowi Najwyższej Izby Kontroli (NIK) i byłemu Ministrowi Sprawiedliwości Krzysztofowi Kwiatkowskiemu, byłemu parlamentarzysty Janowi Buremu oraz pracownikowi delegatury NIK. Zarzuty dotyczyły nadużycia władzy i bezprawnego ingerowania w proces rekrutacji kadry kierowniczej do centrali NIK i delegatur. Wszyscy trzej oskarżeni nie przyznają się do winy. Grozi im kara do trzech lat pozbawienia wolności. Oskarżenie postawiono w następstwie głosowania w parlamencie w październiku 2016 r. o uchylenie immunitetu Kwiatkowskiemu.

1 lutego były zastępca dyrektora Biura Gospodarki Nieruchomościami urzędu miasta stołecznego Warszawy został oskarżony o przyjęcie 2,5 miliona złotych łapówki w związku ze sprawą restytucji mienia warszawskiego.

19 grudnia Prokuratura Krajowa wystąpiła o pozbawienie immunitetu Stanisława Koguta, senatora rządzącej partii Prawo i Sprawiedliwość, w wyniku trwającego od dwóch lat dochodzenia w sprawie korupcyjnej, w której CBA zatrzymało pięć osób, w tym syna Stanisława Koguta. Kierownictwo PiS zawiesiło Koguta w prawach członka partii. Senator Kogut dobrowolnie zrzekł się immunitetu 20

grudnia.

21 grudnia CBA dokonało przeszukania w mieszkaniu sekretarza generalnego partii opozycyjnej (PO), posła na Sejm Stanisława Gawłowskiego, w ramach dochodzenia antykorupcyjnego rozpoczętego w 2013r., w którym postawiono już zarzuty 56 osobom. Gawłowski był podejrzany o przyjęcie 200.000 złotych łapówki w czasie, gdy pełnił funkcję sekretarza stanu w Ministerstwie Środowiska w latach 2007 - 2015.

22 grudnia Prokuratura Krajowa zwróciła się do Senatu o uchylenie immunitetu senatora partii opozycyjnej (PO), zastępcy przewodniczącego senackiej komisji obrony, Maciejowi Grubskiemu w związku z podejrzeniem złożenia nieprawdziwych oświadczeń majątkowych oraz przekazywania informacji niejawnych prywatnej firmie w celu wpłynięcia na wynik przetargu dla wojska.

Ujawnianie informacji finansowych: Przepisy dotyczące ujawniania informacji finansowych zobowiązują funkcjonariuszy publicznych do składania oświadczeń majątkowych na temat aktywów finansowych, nieruchomości, akcji i obligacji. Według Fundacji im. Stefana Batorego weryfikacja ze strony CBA była nieskuteczna, ponieważ agencja była w stanie skontrolować mniej niż 1 procent wszystkich oświadczeń majątkowych złożonych przez polityków i urzędników wysokiego szczebla. Za wyjątkiem pewnych sytuacji określonych przepisami prawa, regulacje chronią informacje zawarte w oświadczeniach majątkowych nadając im status informacji „o ograniczonym dostępie”, które mogą być upublicznione tylko na podstawie pisemnej zgody osoby składającej oświadczenie.

Część 5. Stosunek władz do badania domniemanych naruszeń praw człowieka przez organizacje międzynarodowe i pozarządowe

Szereg krajowych i międzynarodowych organizacji zajmujących się prawami człowieka działało zasadniczo bez ograniczeń ze strony władz, badając przypadki naruszeń praw człowieka i publikując ich wyniki.

Organa władzy zajmujące się prawami człowieka: Zgodnie z prawem zadanie „egzekwowania zasady równego traktowania” spoczywa na Rzeczniku Praw Obywatelskich i Pełnomocniku Rządu do Spraw Społeczeństwa Obywatelskiego i Równego Traktowania.

Niezależny krajowy Rzecznik Praw Obywatelskich rozpatruje skargi, prowadzi dochodzenia, wszczyna postępowanie sądowe i w nim uczestniczy, organizuje badania, doradza innym organom publicznym, występuje z inicjatywą ustawodawczą, prowadzi kampanie i współpracuje z organizacjami pozarządowymi. Rzecznik Praw Obywatelskich nie może mediować w sporach pomiędzy podmiotami prywatnymi, nawet w przypadku dyskryminacji rasowej. Co roku przedstawia sejmowi raport na temat stanu praw człowieka i wolności obywatelskich w kraju. W roku 2016 spłynęło do niego 52.551 spraw.

Pełnomocnik Rządu do Spraw Społeczeństwa Obywatelskiego i Równego Traktowania posiada uprawnienia do walki z dyskryminacją i promowania równych szans dla wszystkich. Pełnomocnik wdraża politykę rządu na rzecz równego traktowania, opracowuje i ocenia projekty ustaw, analizuje i ocenia rozwiązania prawne oraz monitoruje sytuację w zakresie stosowania zasady równego traktowania. Pełnomocnik działa w ramach Kancelarii Prezesa Rady Ministrów i nie cieszył się tą samą niezależnością instytucjonalną co Rzecznik Praw Obywatelskich, nie miał także oddzielnego budżetu.

W obydwu izbach parlamentu działają komisje zajmujące się prawami człowieka i praworządnością. Komisje spełniają głównie funkcję legislacyjną i są złożone z przedstawicieli różnych partii politycznych.

Część 6. Dyskryminacja, nadużycia społeczne i handel ludźmi

Kobiety

Gwałt i przemoc domowa: Gwałt, łącznie z gwałtem małżeńskim, jest nielegalny i podlega karze do 12 lat pozbawienia wolności. Według krajowych statystyk policyjnych do końca czerwca do prokuratury skierowano 1.297 spraw dotyczących podejrzenia gwałtu a kolejne 26 spraw (z udziałem nieletnich sprawców) skierowano do sądów rodzinnych.

Sądy mogą stosować wobec osób dopuszczających się przemocy domowej maksymalną karę pozbawienia wolności do lat 5, ale większość skazanych otrzymywała wyroki w zawieszeniu. Prawo pozwala władzom na ustanowienie zakazu zbliżania się przed zatwierdzeniem go przez sąd w celu zapewnienia ochrony małżonka przed znęcaniem się.

W pierwszej połowie roku policja odnotowała 964 przypadków dotyczących przemocy domowej.

Centrum Praw Kobiet zwróciło uwagę, że policja czasami niechętnie interweniowała w przypadkach przemocy domowej, jeśli sprawcą był funkcjonariusz policji lub jeśli ofiary nie były skłonne do współpracy.

Prawo nakłada na każdą gminę w Polsce obowiązek powołania interdyscyplinarnego zespołu ekspertów ds. rozwiązywania problemów przemocy w rodzinie. W 2016r., ostatnim roku dla którego dostępne są statystyki, w kraju działało 2.505 interdyscyplinarnych zespołów świadczących pomoc ponad 180.000 osób. Według niektórych organizacji pozarządowych, zespoły interdyscyplinarne koncentrowały się na rozwiązywaniu „problemów rodzinnych” zamiast traktować doniesienia na temat przypadków przemocy domowej jako przestępstwa.

Ośrodki te zapewniały ofiarom pomoc społeczną, medyczną, psychologiczną i

prawną, a także organizowały szkolenia dla personelu zajmującego się ofiarami i prowadziły programy „korekcyjno-edukacyjne” dla sprawców przemocy.

Molestowanie seksualne: Prawo zabrania molestowania seksualnego, za które grozi kara do trzech lat pozbawienia wolności.

Zdaniem Centrum Praw Kobiet molestowanie seksualne było nadal poważnym i zbyt rzadko zgłaszanym problemem.

Przymusowe środki kontroli urodzeń: Nie zanotowano doniesień o przymusowej aborcji, sterylizacji czy innych przymusowych środkach kontroli urodzeń. Szacunkowe dane dotyczące umieralności okołoporodowej i rozpowszechnienia antykoncepcji można znaleźć na stronie:

www.who.int/reproductivehealth/publications/monitoring/maternal-mortality-2015/en/.

Dyskryminacja: Konstytucja gwarantuje równy status prawny kobietom i mężczyznom i zakazuje dyskryminacji kobiet, chociaż istnieje niewiele przepisów pozwalających na realizację tego zapisu. Konstytucja przewiduje taką samą płacę za wykonywanie takiej samej pracy, ale dochodzi do dyskryminacji kobiet w miejscach pracy (patrz: Część 7.d.).

Pełnomocnik Rządu do Spraw Społeczeństwa Obywatelskiego i Równego Traktowania posiada uprawnienia pozwalające na walkę z dyskryminacją i promowanie równych szans dla wszystkich.

Dzieci

Rejestracja urodzeń: Dziecko uzyskuje obywatelstwo w chwili przyjścia na świat bez względu na miejsce urodzenia, jeżeli chociaż jeden rodzic posiada obywatelstwo. Obywatelstwo otrzymują także dzieci urodzone lub znalezione w kraju, których rodzice są nieznani lub są bezpaństwowcami. Władze dysponują systemem rejestracji urodzeń od momentu przyjścia na świat.

Nadużycia wobec dzieci: Rządowy Rzecznik Praw Dziecka publikował okresowe sprawozdania na temat problemów dotyczących dzieci, takich jak potrzeba poprawy opieki medycznej dla dzieci z chorobami przewlekłymi. Biuro Rzecznika Praw Dziecka prowadziło też całodobową infolinię dla dzieci będących ofiarami nadużyć. W 2016r. Rzecznik otrzymał 46.213 skargi dotyczące naruszeń praw dziecka. Około 11% dotyczyło prawa do ochrony przed przemocą. Rząd prowadził kampanie informacyjne, których celem było przeciwdziałanie przemocy fizycznej i molestowaniu seksualnemu dzieci.

Nowelizacja prawa karnego z 13 lipca wprowadziła prawny obowiązek zgłaszania wszelkich przypadków wykorzystywania dzieci organom ścigania i zastrzyła kary za przestępstwa wobec dzieci.

Wczesne lub przymusowe małżeństwa: Obowiązująca w kraju minimalna granica wieku do zawarcia związku małżeńskiego to 18 lat, chociaż w pewnych okolicznościach sąd opiekuńczy może udzielić zgody na małżeństwo dziewczętom już w wieku 16 lat.

Seksualne wykorzystywanie dzieci: Prawo zabrania stosunków płciowych z dziećmi w wieku do lat 15. Gwałt na osobie nieletniej zagrożony jest karą pozbawienia wolności od 2 do 12 lat. Według najnowszych danych Ministerstwa Sprawiedliwości za rok 2016, sądy skazały 604 osoby za stosunki płciowe z osobami w wieku poniżej 15 lat a 7 osób za sutenerstwo z udziałem nieletnich.

Zakazana jest również pornografia dziecięca. Za tworzenie, posiadanie, przechowywanie oraz sprowadzanie pornografii dziecięcej z udziałem dzieci poniżej 15 roku życia grozi kara pozbawienia wolności od 3 miesięcy do 10 lat. W tym roku policja przeprowadziła kilka ogólnokrajowych akcji przeciwko pornografii dziecięcej i pedofilom.

Według władz oraz Fundacji Dajemy Dzieciom Siłę, wiodącej organizacji pozarządowej zajmującej się zjawiskiem handlu dziećmi, nadal istniał problem handlu dziećmi w celu wykorzystania seksualnego.

Międzynarodowe uprowadzenia dzieci: Polska jest stroną Konwencji haskiej z 1980 r. dotyczącej cywilnych aspektów uprowadzenia dziecka za granicę. Informacje na ten temat można znaleźć w dokumencie „Raport na temat międzynarodowego uprowadzania dzieci przez rodziców”, Departament Stanu USA: travel.state.gov/content/childabduction/en/legal/compliance.html.

Antysemityzm

Związek Gmin Wyznaniowych Żydowskich szacował wielkość populacji żydowskiej w kraju na 20 000 osób. Nadal zdarzały się incydenty o podłożu antysemickim, często związane z beczeszczaniem ważnych obiektów, takich jak synagogi czy cmentarze żydowskie. W radiu i mediach społecznościowych zdarzały się wypowiedzi antysemickie. Organizacje żydowskie wyrażały obawy związane z zagrożeniem bezpieczeństwa fizycznego.

4 sierpnia Związek Gmin Wyznaniowych Żydowskich (ZGWŻ) w piśmie do prezesa PiS, Jarosława Kaczyńskiego, wyraził głębokie zaniepokojenie wzrostem nastrojów antysemickich, mową nienawiści, aktami przemocy, które zdaniem autorów listu budzą obawy o przyszłość Żydów w Polsce. Związek zwrócił się do

władz z apelem o podjęcie zdecydowanych działań. Jarosław Kaczyński spotkał się 17 listopada z władzami ZGWŻ i naczelnym rabinem Polski w celu omówienia bezpieczeństwa społeczności żydowskiej. Kaczyński oświadczył, że jest wstrząśnięty doniesieniami o niedawnych incydentach antysemickich i obiecał pomoc w zorganizowaniu spotkania przedstawicieli społeczności żydowskiej z ministrem spraw wewnętrznych i administracji Mariuszem Błaszczakiem.

Jak wskazuje raport Centrum Badań nad Uprzedzeniami Uniwersytetu Warszawskiego opublikowany 24 stycznia, w Polsce w latach 2014-2016 postawy antysemickie nasiliły się, zwłaszcza wśród młodych ludzi. Raport zwraca uwagę na rosnącą akceptację dla takich postaw oraz popularność antysemickiej mowy nienawiści w Internecie i telewizji.

Przedstawiciele środowisk żydowskich dostrzegają wzrost liczby antysemickich incydentów w ciągu ostatniego roku, a wśród nich wrogich telefonów do gminy żydowskiej, przypadków wandalizmu, włamań czy podkładania fałszywych bomb na żydowskich cmentarzach.

Drugiego sierpnia grupa zamaskowanych pseudokibiców zaatakowała dwóch pracowników technicznych izraelskiej drużyny piłkarskiej Hapoel Petah Tikvah po meczu z zespołem Miejskiego Klubu Sportowego Ciechanów. MKS Ciechanów potępił zajście. Poszkodowani nie złożyli doniesienia na policję, dochodzenie nie zostało podjęte. Ministerstwo Spraw Zagranicznych oświadczyło, że zdaniem policji był to atak chuligański.

W corocznym Marszu Niepodległości w Warszawie 11 listopada uczestniczyło ponad 50.000 osób, wśród których znalazły się grupy ekstremistów. Marsz zorganizowała koalicja ugrupowań, w tym ekstremistyczny Obóz Narodowo-Radykalny i Młodzież Wszechpolska. Hasło przewodnie marszu brzmiało: „My chcemy Boga!” Większość uczestników maszerowała z polskimi flagami narodowymi. Niektórzy uczestnicy nieśli antysemickie i antymuzułmańskie transparenty, wznosili okrzyki „Biała Europa”, wykonywali nazistowskie gesty. Liderzy polskiej sceny politycznej, wśród nich prezydent Andrzej Duda i prezes PiS Jarosław Kaczyński potępiли rasistowskie transparenty i okrzyki. Trzynastego listopada Ministerstwo Spraw Zagranicznych wydało oświadczenie, w którym potępiło „rasistowskie, antysemickie i ksenofobiczne idee” i podało, że marsz „był w dużej mierze wyrazem wartości patriotycznych”.

Piotr Rybak, skazany w 2017r. za spalenie kukły Żyda w trakcie demonstracji przeciwko imigrantom, poprowadził odrębny Marsz Niepodległości we Wrocławiu. W marszu uczestniczyło ok. 2.000 osób. Jacek Miedlar, dawny duchowny i współprowadzący marszu, nawoływał zebranych do podjęcia „ekstremalnych działań” przeciwko „siłom zła”, w tym przeciw Żydom, którzy „zagrażają” krajowi.

21 marca grupa mieszkańców Warszawy świętowała pierwszy dzień wiosny, paląc kukłę Żydówki.

2 marca autor stałego programu w Radiu Maryja wygłaszał antysemickie komentarze, mówił, że młodzi ludzie odrzucają „trujące legendy” opowiadane im przez żydowskich komunistów i szukają własnych „korzeni” i „prawdziwych” bohaterów.

27 lutego Sąd Okręgowy w Lublinie skazał pięciu mężczyzn na karę od sześciu do ośmiu miesięcy pozbawienia wolności w zawieszeniu za przestępstwo publiczne i podżeganie do nienawiści z pobudek narodowościowych. Sprawcy rozwieszali antysemickie plakaty w Lublinie w latach 2012 - 2014. Jeden ze skazanych był dawnym pracownikiem obozu koncentracyjnego na Majdanku.

W styczniu osoby ocalałe z Holocaustu, premier Beata Szydło oraz polityczni i religijni przywódcy uczcili Międzynarodowy Dzień Pamięci o Holocaustie i 72. rocznicę wyzwolenia obozu Auschwitz-Birkenau.

Handel ludźmi

Patrz: „Raport dotyczący handlu ludźmi”, Departament Stanu USA:

www.state.gov/i/tip/rls/tiprpt/.

Osoby z niepełnosprawnościami

Prawo zabrania dyskryminowania osób z niepełnosprawnością fizyczną, sensoryczną, intelektualną lub umysłową. Władze skutecznie egzekwowały te zapisy, pojawiły się jednak doniesienia na temat przypadków społecznej dyskryminacji osób niepełnosprawnych. W przypadku osób z pewnymi rodzajami niepełnosprawności umysłowej władze ograniczały ich prawo do głosowania i uczestnictwo w działaniach obywatelskich.

Prawo stanowi, że budynki powinny być dostępne dla osób z niepełnosprawnościami, jednak liczne budynki pozostają wciąż niedostępne. Budynki publiczne oraz transport publiczny były zasadniczo dostępne, chociaż starsze pociągi i pojazdy oferowały często gorszy dostęp dla osób niepełnosprawnych, a wiele stacji kolejowych nie było w pełni dostępnych.

Mniejszości narodowe, rasowe i etniczne

W trakcie roku dochodziło do incydentów o podłożu ksenofobicznym i rasistowskim.

20 grudnia Prokuratura Krajowa poinformowała, że w ciągu pierwszych sześciu miesięcy roku rozpatrywano 696 nowych spraw dotyczących przestępstw z nienawiści, co stanowiło wzrost o niemal 23% w stosunku do poprzedniego roku.

Stowarzyszenia Nigdy Więcej i Otwarta Rzeczpospolita poinformowały o znacznym wzroście całkowitej liczby przestępstw na tle nienawiści. Zwrócono uwagę, że sprawcy w przeszłości głównie stosowali mowę nienawiści, jednak liczba ataków z użyciem przemocy również wzrosła. Miały miejsce pojedyncze przypadki przemocy na tle rasowym, obejmujące napaści słowne i fizyczne na osoby o pochodzeniu afrykańskim, azjatyckim i arabskim.

2 stycznia policja zatrzymała 28 uczestników zamieszek, którzy zdemolowali bar z kebabami w Ełku w następstwie zajścia, w którym pracownik baru pochodzący z Tunezji śmiertelnie pchnął nożem Polaka kradnącego z baru dwie butelki piwa. Chuligani rozbijali okna i wznosili okrzyki przeciwko imigrantom. Trzeciego stycznia nieznanymi sprawcami wrzucili butelkę z benzyną do baru z kebabami we Wrocławiu prowadzonego przez Egipcjanina.

5 sierpnia pięciu mężczyzn zaatakowało czarnoskórego polskiego boksera w nocnym klubie w Szczecinie. Napastnicy wykrzykiwali rasistowskie hasła i zaatakowali mężczyznę siekierą. Poszkodowany trafił do szpitala. W końcu roku dochodzenie policyjne trwało.

W czerwcu kilka organizacji muzułmańskich skierowało pisemny apel do marszałka Sejmu wzywający do ochrony mniejszości muzułmańskiej w Polsce. Autorzy apelu podkreślali, że debaty polityczne wzmacniają przekaz antymuzułmański w środkach masowego przekazu, co może prowadzić do eskalacji zachowań ksenofobicznych skierowanych przeciwko muzułmanom.

Problemem pozostała społeczna dyskryminacja Romów. W spisie powszechnym z 2011 roku odnotowano liczbę 16 723 Romów, chociaż oficjalny rządowy raport na temat tej społeczności ocenia, że w kraju żyje 20-25 tys. Romów, a przedstawiciele społeczności romskiej szacują, że w kraju żyje 30-35 tys. Romów.

Dwunastego lipca Najwyższy Sąd Administracyjny stwierdził, że uchwała władz miasta Limanowa dotycząca przesiedlenia romskiej rodziny do sąsiedniej gminy jest nieważna. Orzeczenie sądu zakończyło sprawę toczącą się od lutego 2016r., gdy władze gminy Czchów zaprotestowały przeciwko przesiedleniu trzech romskich rodzin mieszkających w zrujnowanym budynku do zakupionej i wyremontowanej przez Limanową nieruchomości w Czchowie.

Przywódcy organizacji romskich skarżyli się na powszechną dyskryminację w obszarze zatrudnienia, mieszkalnictwa, bankowości, wymiaru sprawiedliwości, mediów i edukacji.

W ciągu roku rząd przeznaczył 10 milionów zł na programy wspierające społeczność romską, w tym programy edukacyjne. Dodatkowo Ministerstwo Edukacji pomogło w sfinansowaniu wyprawek szkolnych dla romskich dzieci.

Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji dofinansowało stypendia szkolne dla romskich licealistów i studentów uniwersytetów, na podyplomowe studia na temat kultury i historii Romów w Krakowie oraz na romskie wydarzenia kulturalne i religijne.

W skali kraju około 80 procent Romów było bezrobotnych, natomiast w niektórych regionach poziom ten zbliżał się do 100 procent.

Z przejawami nękania i dyskryminacji nadal spotyka się mniejszość ukraińska i białoruska. Dwudziestego siódmego maja grupa osób dokonała napaści słownej i fizycznej na 15 Ukraińców i ich pracodawcę we wsi Chwaszczyno w północno-wschodniej Polsce. Policja zatrzymała 7 mężczyzn, których oskarżono o atak słowny i brutalne pogrożki na tle narodowościowym.

21 sierpnia Sąd Okręgowy w Przemyślu skazał 20 osób na 4 do 10 miesięcy robót publicznych za zakłócanie w czerwcu 2016r. religijnej procesji grekokatolików i prawosławnych, którzy szli z lokalnej katedry na cmentarz wojskowy, aby upamiętnić żołnierzy ukraińskich, którzy walczyli za Polskę w latach 1918-1920.

Grupy ekstremistyczne, chociaż niewielkie, były widoczne w życiu publicznym poprzez szeroko nagłaśniane marsze oraz Internet. Zakłócały wykłady i debaty dotyczące problemów, którym się sprzeciwiały. 29 kwietnia kilkuset członków ONR wykrzykiwało antymuzułamańskie i antyimigracyjne hasła w czasie marszu w Warszawie zorganizowanego z okazji 83 rocznicy założenia organizacji. Na stronie internetowej Red Watch, prowadzonej przez neonazistowską grupę Krew i Honor, pojawiły się nazwiska „zdrajców rasy”, polityków, aktywistów i przedstawicieli lewicowych organizacji. Wpisy często zawierały domowe adresy i telefony tych osób. Władze stwierdziły, że nic nie mogą zrobić, ponieważ serwery strony znajdują się zagranicą.

Akty przemocy, dyskryminacja i inne przejawy nadużyć na tle orientacji seksualnej i tożsamości płciowej

Chociaż w konstytucji nie ma konkretnego zakazu dyskryminacji na tle orientacji seksualnej, zakazuje ona dyskryminacji „z jakiegokolwiek przyczyny”. Przepisy odnoszące się do dyskryminacji w miejscu pracy obejmują kwestie orientacji seksualnej i tożsamości płciowej, ale przepisy dotyczące przestępstw na tle nienawiści i nawoływania do przemocy już nie. Pełnomocnik Rządu do Spraw Społeczeństwa Obywatelskiego i Równego Traktowania monitoruje kwestie LGBTI. Organizacje LGBTI krytykowały Biuro Pełnomocnika za brak zainteresowania i zaangażowania w sprawy LGBTI.

Rzecznik Praw Obywatelskich kontynuuje pracę w sprawach dotyczących praw człowieka osób LGBTI.

Organizacje pozarządowe oraz politycy odnotowali rosnącą akceptację osób LGBTI w społeczeństwie, ale stwierdzili również, że dyskryminacja pozostaje powszechna w szkołach, w pracy, szpitalach i przychodniach. Pojawiły się doniesienia o społecznej dyskryminacji osób LGBTI; organizacje pozarządowe twierdziły, że większości incydentów nie zgłaszano.

9 czerwca nieznani sprawcy włamali się do siedziby Grupy Stonewall, poznańskiej organizacji LGBTI, głównego organizatora Poznańskiego Marszu Równości.

W maju nieznani sprawcy wybili okna w biurze Kampanii Przeciwko Homofobii, największej organizacji pozarządowej promującej prawa LGBTI w Polsce.

15 marca poznańska prokuratura wniosła oskarżenie przeciwko mężczyźnie, który 1 marca dopuścił się słownej i fizycznej napaści na parę LGBTI w Poznaniu. Prokuratorzy nie ścigali z urzędu przestępstw z nienawiści motywowanych homofobią i oczekiwali wniesienia formalnej skargi, inaczej niż ma to miejsce w przypadku przestępstw na tle rasowym, religijnym czy ksenofobicznym. Prokuratura uznała, że w interesie publicznym było prowadzenie dochodzenia w sprawie zdarzenia w Poznaniu.

14 września, Sąd Okręgowy w Poznaniu nałożył grzywnę w wysokości 500 zł na instruktora samoobrony, który odmówił poprowadzenia szkolenia dla Grupy Stonewall, tłumacząc, że nie popiera związków jednopłciowych, zwłaszcza tych, w których wychowywane są dzieci i nie chce być identyfikowany z czymś, z czym się nie zgadza.

19 września minister sprawiedliwości i prokurator generalny Zbigniew Ziobro skierował kasację do Sądu Najwyższego w sprawie prawomocnego wyroku dla łódzkiego drukarza, który odmówił druku plakatów dla Fundacji LGBT Business Forum w 2016r. Sąd rejonowy uznał drukarza winnym wykroczenia, jednak odstąpił od nałożenia kary. Sąd okręgowy podtrzymał wcześniejszą decyzję, wskazując, że równość jest podstawową zasadą krajowego porządku prawnego i każdy człowiek ma prawo do równego traktowania, niezależnie od orientacji seksualnej.

13 grudnia warszawska szkoła hotelarsko-gastronomiczna skierowała do jednego ze swych dawnych uczniów oficjalne przeprosiny za nękanie ze względu na orientację seksualną. Przeprosiny były następstwem decyzji Sądu Apelacyjnego w Warszawie z 17 listopada, który orzekł, że doszło do pogwałcenia godności osobistej i prywatności ucznia szkoły a kierownictwo szkoły i nauczyciele nie zrobili nic, by temu zapobiec.

Część 7 Prawa pracowników

a. Wolność zrzeszania się oraz prawo do rokowań zbiorowych

Przepisy prawa stanowią, że pracownicy mają prawo tworzyć niezależne związki zawodowe i do nich wstępować oraz prawo do prowadzenia rokowań zbiorowych i organizowania legalnych strajków. Prawo zabrania dyskryminacji antyzwiązkowej, przewiduje środki prawne, na mocy których pracownicy zwolnieni z pracy za działalność związkową mogą żądać przywrócenia do pracy. Prawa te są w pewien sposób ograniczone. Przepisy prawa nie obejmują prawa do organizacji związku zawodowego dla osób, które zatrudnione są w oparciu o umowę cywilno-prawną lub są samozatrudnione. W 2015r. Trybunał Konstytucyjny orzekł, że jakiegokolwiek ograniczenie swobody zrzeszania się narusza konstytucję i zobowiązał rząd oraz parlament do nowelizacji ustawy o związkach zawodowych, ale na dzień 30 września rząd nie wprowadził zmian w ustawie. Członkowie związków pracujący na wysokim szczeblu w służbie cywilnej nie mogą zajmować stanowisk w organizacjach pracowniczych.

Pracownicy państwowi, w tym funkcjonariusze policji, straży granicznej, służby więziennej i pracownicy Najwyższej Izby Kontroli mogą być członkami wyłącznie jednego związku. Pracownicy służb uznawanych za kluczowe, takich jak służby specjalne, Najwyższa Izba Kontroli, policja, straż graniczna oraz straż pożarna, nie mają prawa do strajku - mają natomiast prawo do organizowania protestów i dochodzenia swoich roszczeń poprzez mediacje lub na drodze sądowej.

Związek zawodowy zostaje zarejestrowany, jeśli co najmniej 10 uprawnionych osób przyjmie uchwałę o jego powołaniu. Nowo ustanowione związki zawodowe muszą powołać komitet założycielski składający się z trzech do siedmiu osób. Nowy związek zawodowy musi dokonać rejestracji w Krajowym Rejestrze Sądowym w ciągu 30 dni od przyjęcia uchwały. Sąd może usunąć związek zawodowy z rejestru tylko jeśli związek przyjmie uchwałę o rozwiązaniu, nie jest w stanie działać z racji bankructwa, likwidacji, reorganizacji firmy, w której funkcjonuje, lub jeśli przez ponad trzy miesiące posiada mniej niż 10 członków.

Legalny strajk może być ogłoszony po uzyskaniu zgody większości głosujących pracowników. Z racji wymogu przeprowadzenia mediacji, strajku nie można zorganizować wcześniej niż 14 dni po tym, jak pracownicy przedstawią swoje żądania pracodawcy. Przepisy prawa obligują pracodawcę do powiadomienia Okręgowego Inspektoratu Pracy o sporze zbiorowym w miejscu pracy. Uciążliwe procedury utrudniają pracownikom spełnienie wszystkich wymagań technicznych koniecznych do zorganizowania legalnego strajku. Na mocy prawa pracy strajk może dotyczyć wynagrodzeń i warunków pracy, świadczeń socjalnych, praw związkowców i swobód pracowników. Przepisy zabraniają rokowań zbiorowych w przypadku kluczowych pracowników służby cywilnej, mianowanych lub wybieranych przedstawicieli organów państwowych i samorządowych, sędziów

oraz prokuratorów.

Kary za utrudnianie działalności związków zawodowych wahają się od grzywny po prace społeczne. Władze nie egzekwowały stosownych przepisów prawa w sposób skuteczny. Zasoby, kontrole oraz wysiłki naprawcze nie były adekwatne, a niskie grzywny nakładane jako kara były nieskutecznym środkiem odstrasającym dla pracodawców. Procedury administracyjne i sądowe były znacząco opóźnione oraz poddawane apelacji. Związki zawodowe zarzucały władzom brak konsekwencji w egzekwowaniu przepisów prawa zakazującego odwetu na strajkujących.

Doszło do naruszeń swobody zrzeszania się i prawa do rokowań zbiorowych. Mimo że wielu pracowników korzystało z prawa do organizowania się i wstępowania do związków zawodowych, w wielu małych i średnich firmach, które zatrudniają większość pracowników w kraju, dyskryminowano osoby, które próbowały się zrzeszać.

Przywódcy związkowi nadal informowali, że pracodawcy regularnie dyskryminują pracowników, którzy usiłują się organizować lub wstępować do związków, szczególnie w sektorze prywatnym. Dyskryminacja zazwyczaj przyjmowała formy zastraszania, rozwiązywania umów o pracę bez zachowania okresu wypowiedzenia i likwidowania stanowiska pracy. Niektórzy pracodawcy stosowali sankcje wobec pracowników, którzy usiłowali tworzyć związki zawodowe.

b. Zakaz pracy przymusowej lub obowiązkowej

Prawo zabrania wszelkich form pracy przymusowej lub obowiązkowej. Mimo to odnotowano przypadki pracy przymusowej.

Władze skutecznie egzekwowały przepisy prawa. Kary za naruszenia dotyczące pracy przymusowej były wystarczająco surowe i skutecznie pełniły funkcję odstraszącą. Według najnowszych statystyk, w roku 2016, rząd udzielił wsparcia 83 ofiarom pracy przymusowej.

Doniesienia dotyczyły mężczyzn z kraju i z zagranicy, którzy zmuszani byli do pracy w rolnictwie, produkcji i przetwórstwie żywności, oraz mężczyzn, kobiety i dzieci, których zmuszano do żebractwa.

W czerwcu przedstawiciel rządu przedstawił w Komitecie ds. Stosowania Norm Międzynarodowej Konferencji Pracy raport na temat wdrożenia Konwencji Międzynarodowej Organizacji Pracy (MOP) o zakazie pracy przymusowej z 1930r. (Nr 29). W raporcie rząd odniósł się do formalnych spostrzeżeń Komitetu Ekspertów ds. Stosowania Konwencji i Zaleceń MOP w następstwie doniesienia Związku Zawodowego Solidarność z 2016r. dotyczącego zagrożenia pracą przymusową pracowników pochodzących z Koreańskiej Republiki Ludowo-Demokratycznej.

Patrz: „Raport na temat handlu ludźmi”, Departament Stanu USA:

www.state.gov/i/tip/rls/tiprpt/.

c. Zakaz pracy dzieci i minimalny wiek zatrudnienia

Przepisy zabraniają zatrudniania dzieci poniżej 16-tego roku życia, z wyjątkiem sfer kultury, sztuki, sportu i reklamy, pod warunkiem, że rodzice lub opiekunowie oraz okręgowy inspektor pracy wyrażą na to zgodę. Inspektor pracy wydaje pozwolenie na podstawie badań psychologicznych i lekarskich. Praca wykonywana przez dziecko nie może stanowić zagrożenia dla jego życia, zdrowia oraz rozwoju fizycznego i psychicznego ani utrudniać edukacji.

Państwowa Inspekcja Pracy poinformowała, że wielu pracodawców wypłacało małoletnim zaniżone wynagrodzenie lub opóźniało wypłaty. Miały miejsce przypadki zatrudniania dzieci w wieku poniżej 18 lat przy ryzykownych pracach w rolnictwie, zwłaszcza w gospodarstwach rodzinnych. Romskie dzieci migrantów z Rumunii zmuszono do żebractwa. Dochodziło do komercyjnego wykorzystywania seksualnego dzieci (patrz: Część 6).

d. Dyskryminacja dotycząca zatrudniania lub zawodu

Przepisy prawa zabraniają jakiegokolwiek dyskryminacji dotyczącej zatrudniania lub zawodu, bezpośredniej lub pośredniej, ze względu na rasę, płeć, kolor skóry, religię, poglądy polityczne, narodowość, pochodzenie etniczne, niepełnosprawność, orientację seksualną, wiek, członkostwo w związkach zawodowych, oraz niezależnie od tego, czy dana osoba jest zatrudniona w oparciu o umowę na czas określony czy nieokreślony, w pełnym czy w niepełnym wymiarze godzin. Przepisy prawa nie zabraniają wprost dyskryminacji na tle języka, zarażenia wirusem HIV, tożsamości płciowej lub statusu społecznego. Według Polskiego Towarzystwa Prawa Antydyskryminacyjnego zgodnie z prawem oskarżony musi udowodnić, że nie doszło do dyskryminacji, ale sędziowie często przenosili na ofiarę ciężar udowodnienia, że doszło do dyskryminacji.

Zdarzały się przypadki dyskryminacji przy zatrudnianiu i wykonywaniu pracy ze względu na płeć, wiek, status mniejszości, niepełnosprawność, poglądy polityczne, orientację seksualną, tożsamość płciową i zarażenia wirusem HIV. Zgodnie z raportem Komisji Europejskiej z marca, różnica zarobków pomiędzy kobietami a mężczyznami w roku 2015 wynosiła 7,7%. Dochodziło także do przypadków dyskryminacji pracowników romskich (Patrz: Część 6).

e. Akceptowalne warunki pracy

Minimalne miesięczne wynagrodzenie w Polsce za pracę na podstawie formalnej umowy jest wyższe od minimum socjalnego. Nie określono minimalnej stawki w zatrudnieniu nieformalnym. Władze skutecznie egzekwowały przepisy dotyczące

wynagrodzenia; zdarzały się jednak doniesienia o niewypłacaniu lub zaniżaniu wynagrodzeń za pracę wykonywaną nieformalnie, zwłaszcza przez migrantów z Ukrainy.

Prawo określa standardowy wymiar pracy na 40 godzin tygodniowo, z maksymalnym limitem wynoszącym 48 godzin, łącznie z nadgodzinami. W świetle przepisów za nadgodziny należy się wyższa stawka. Przepisy zabraniają zlecania nadmiernych lub przymusowych nadgodzin i ustalają maksymalną liczbę nadgodzin na 150 w skali roku. Przepisy zapewniają co najmniej 11 godzin nieprzerwanego odpoczynku w ciągu doby oraz 35 godzin w trakcie tygodnia. Konstytucja zapewnia każdemu pracownikowi prawo do dni ustawowo wolnych od pracy, a także do corocznych płatnych urlopów. Przepisy zapewniają 20 dni płatnego rocznego urlopu w przypadku pracowników ze stażem do 10 lat pracy oraz 26 dni w przypadku osób z dłuższym stażem.

Przepisy prawa definiują surowe i szerokie warunki minimalne zapewniające przestrzeganie zasad BHP pracowników oraz nadają PIP uprawnienia do kontroli przestrzegania przepisów BHP oraz do zamykania miejsc pracy, w których panują niebezpieczne warunki. Pracownicy mogli bez szkody dla swojego zatrudnienia zrezygnować z uczestniczenia w czynnościach zagrażających ich zdrowiu lub bezpieczeństwu, a władze skutecznie chroniły pracowników w takich sytuacjach. Uprawnienia PIP ograniczają się do gospodarki formalnej; nie może ona monitorować wdrażania przepisów w zakresie BHP w gospodarce nieformalnej, prywatnych gospodarstwach rolnych i domowych.

Ograniczone zasoby nie pozwalały na skuteczne egzekwowanie przepisów dotyczących płacy minimalnej, przepracowanych godzin, BHP w miejscu pracy w sektorach formalnych i nieformalnych. Zbyt mała liczba inspektorów pracy nie pozwalała na skuteczne odstraszanie nieuczciwych pracodawców.

Według raportu PIP za rok 2016 najczęstszymi naruszeniami prawa pracy były brak zapłaty za wykonaną pracę oraz opóźnienia w wypłacie wynagrodzeń. Większość naruszeń w zakresie wynagrodzeń miało miejsce w usługach, budownictwie i przetwórstwie. Osobami szczególnie narażonymi na tego typu wykroczenia byli pracownicy sezonowi. Raport PIP nie obejmował pracowników domowych, ponieważ inspektorzy mogli przeprowadzać kontrole jedynie w przedsiębiorstwach, a nie w prywatnych domach. Drugim najczęstszym problemem było nienależyte ewidencjonowanie czasu pracy.

Pracodawcy często ignorowali wymogi dotyczące zapłaty za nadgodziny. Duży odsetek osób z Ukrainy i Białorusi zatrudnionych w budownictwie i sezonowo w rolnictwie otrzymywał wynagrodzenie niższe od ustawowego minimum. Duży rozmiar szarej strefy - szczególnie w sektorze budowlanym i transportowym - oraz mała liczba państwowych inspektorów pracy sprawiały, że egzekwowanie minimalnej płacy sprawiało trudności. Definicja gospodarki nieformalnej

Głównego Urzędu Statystycznego (GUS) obejmuje niezarejestrowane zatrudnienie wykonywane bez formalnej umowy, bez wyliczania składek na ubezpieczenie społeczne, od którego nie płaci się podatku dochodowego. Według GUS w 2014 r. (ostatni rok, za który dostępne są dane) ok 4,5 procent siły roboczej (711 tys. osób) pracowało w gospodarce nieformalnej.

Szefowie związków zawodowych stwierdzili, że kary dla pracodawców nie są wystarczająco wysokie żeby zniechęcić ich do naruszeń. W przypadku poważnych naruszeń inspektorzy pracy mogą zgłosić sprawę do sądu, który może nałożyć grzywnę w wysokości do 30 tys. zł. Osobom, które celowo naruszają prawa pracy pracowników, grozi do dwóch lat pozbawienia wolności. Według PIP pracodawcy zastosowali się do 95% decyzji inspektorów pracy, chociaż raport PIP wskazał, że niektóre ograniczenia prawne, takie jak istniejąca w pewnych sektorach konieczność powiadomienia pracodawcy o planowanej kontroli na siedem dni przed jej przeprowadzeniem, osłabiły skuteczność kontroli. Międzynarodowi obserwatorzy odnotowali, że mandat PIP zarówno do potwierdzania legalnego statusu pracowników jak i do monitorowania warunków pracy daje pole do potencjalnego konfliktu interesów.

W 2016r. PIP rozpoczęła trzyletnią kampanię, której celem jest ograniczenie liczby wypadków pracowników zajmujących się pozyskiwaniem i zrywką drewna i zakończyła dwuletnią kampanię dotyczącą zmniejszenia stresu w pracy wśród pracowników i pracodawców wszystkich branż przemysłu. Co więcej, PIP zorganizowała kampanię prewencyjno-informacyjną „Budowa. Stop wypadkom!” skierowaną do firm budowlanych i obejmującą szkolenia dotyczące norm BHP dla pracowników i pracodawców. Podczas roku PIP odwiedziła wiele prywatnych gospodarstw, by ocenić warunki bezpieczeństwa i przeprowadziła kilka konkursów dla rolników indywidualnych.

W 2016r. PIP kontynuowała kampanię uświadamiającą „Bezpiecznie od startu!”, skierowaną do uczniów szkół ponadgimnazjalnych i studentów, informującą ich o przysługujących im prawach związanych z zatrudnieniem. We współpracy z Centralnym Instytutem Ochrony Pracy, szkołami ponadgimnazjalnymi, władzami edukacyjnymi, uniwersytetami, samorządami i związkami zawodowymi PIP zrealizowała program edukacyjny „Kultura bezpieczeństwa”, który ma uczyć uczniów szkół ponadgimnazjalnych i studentów o bezpieczeństwie w miejscu pracy i promować ogólną wiedzę na temat prawa pracy.

W pierwszej połowie roku GUS poinformował o 39.093 ofiarach wypadków w miejscu pracy, co oznacza spadek o 140 w porównaniu z tym samym okresem w 2016r. Największa liczba ofiar pracowała w przetwórstwie przemysłowym, sprzedaży detalicznej i hurtowej, służbie zdrowia, transporcie, zarządzaniu magazynami i budownictwie. W 2016r. PIP zbadała 2.224 wypadki, w których doszło do śmierci lub obrażeń, 254 pracowników poniosło śmierć a 792 doznało poważnych obrażeń. PIP poinformowała, że tak jak w poprzednich latach, do

większości obrażeń dochodziło w budownictwie, przetwórstwie przemysłowym, transporcie, rolnictwie i leśnictwie, górnictwie oraz handlu. Pracodawcy nagminnie przekraczali normy stężenia środków chemicznych i pyłu oraz natężenia hałasu. Według raportu PIP z 2016 r. wśród głównych przyczyn wypadków w miejscu pracy znalazły się takie czynniki jak nieodpowiednie szkolenie pracowników, słaba jakość narzędzi oceny ryzyka w pracy, a także nieadekwatne środki zapobiegania wypadkom stosowane przez pracodawców.